

AGNIESZKA DZIEDZICZAK-FOLTYN
Katedra Socjologii Edukacji, Uniwersytet Łódzki

W KIERUNKU SPOŁECZEŃSTWA WIEDZY – CELE POLITYKI ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W POLSCE

Streszczenie

Wyzwania cywilizacyjne, jakim stawić muszą czoła współczesne społeczeństwa, są motorem zmian w kierunku budowania społeczeństwa i gospodarki opartych na wiedzy. Unia Europejska dostrzegając konieczność modernizacji gospodarczej i społecznej wytyczyła swoim członkom w ramach Strategii Lizbońskiej określony kierunek rozwoju. Państwo polskie wpisuje się swoją polityką rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w ogólnoeuropejskie trendy, a poprzez wypracowywanie kolejnych strategii, programów i planów zdaje się udowadniać, że kraj nasz zmierza do wykreowania w Polsce gospodarki i społeczeństwa opartych na wiedzy. Jednak większość przyjętych przez Strategię Lizbońską wskaźników dotyczących stopnia zaawansowania jej realizacji osiąga w Polsce w porównaniu z innymi krajami UE niski a nawet bardzo niski poziom. Przyczyna tego tkwi w znacznym stopniu w braku lub niedostatecznej świadomości polityków i decydentów: po pierwsze, że potrzebna jest długofalowa strategia by zmniejszyć nasz dystans do najbardziej rozwiniętych krajów UE, po drugie, że inwestowanie w wiedzę i kapitał ludzki jest we współczesnym świecie podstawowym czynnikiem rozwoju.

Słowa kluczowe: społeczeństwo wiedzy, gospodarka wiedzy, rozwój społeczno-gospodarczy, Strategia Lizbońska, polityka edukacyjna, polityka naukowa, informatyzacja.

WPROWADZENIE

Wyzwania cywilizacyjne, jakim stawić muszą czoła współczesne społeczeństwa, są motorem zmian w kierunku budowania społeczeństwa i gospodarki opartych na wiedzy. Unia Europejska dostrzegła konieczność modernizacji gospodarczej i społecznej. W ramach Strategii Lizbońskiej wytyczyła swoim członkom określony kierunek rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednak większość przyjętych przez Strategię Lizbońską wskaźników, które można uznać za „opisujące lub mierzące” stopień zaawansowania realizacji SL osiąga w Polsce w porównaniu z innymi krajami UE bezwzględnie bardzo niski i względnie niski poziom [Buchner-Jeziorska 2007]. Przyczyna tego tkwi w znacznym stopniu w braku lub niedostatecznej świadomości polityków i decydentów: po pierwsze, że potrzebna jest długofalowa strategia by zmniejszyć nasz dystans do najbardziej rozwiniętych krajów UE, po drugie, że inwestowanie w wiedzę i kapitał ludzki jest we współczesnym świecie podstawowym czynnikiem rozwoju.

Pojawia się w związku z tym pytanie o to, na ile Polska wychodzi naprzeciw formułowanemu przez Unię Europejską w Strategii Lizbońskiej postulatowi zwiększenia tempa rozwoju społeczno-gospodarczego? Czy kraj nasz posiada własną politykę rozwoju odpowiadającą postulatowi Strategii Lizbońskiej? Jak Polacy zamierzają stworzyć społeczeństwo i gospodarkę oparte na wiedzy?

KIERUNKI ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W EUROPIE

Procesy globalizacyjne i towarzyszące im zmiany cywilizacyjne interpretowane są w kontekście stopniowego przechodzenia z fazy społeczeństwa przemysłowego do społeczeństwa postprzemysłowego. Ujawniły one, że w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi Unia Europejska ma znacznie wolniejsze tempo rozwoju oraz mniejszą zdolność do tworzenia i absorpcji nowych technologii. Wyzwania cywilizacyjne sprawiły, że postanowiono podejść do stymulowania rozwoju społeczno-gospodarczego Europy w sposób całościowy i zintegrowany, co zawoocowało przyjęciem przez Unię Europejską w 2000 roku Strategii Lizbońskiej (SL). Jako główny cel strategii wskazano uczynienie z Unii do 2010 r. najbardziej konkurencyjnej, dynamicznej, opartej na wiedzy, zdolnej do trwałego rozwoju z większą liczbą lepszych miejsc pracy gospodarki świata. Gdy jednak w 2005 r. okazało się, że SL była nieefektywnie wdrażana i nie przyniosła spodziewa-

nych rezultatów, dokonano jej modernizacji¹. Jednym z najważniejszych celów nowego podejścia było zredukowanie priorytetów oraz nadmiernie ambitnych wskaźników dotyczących ich realizacji i koncentracja na uczynieniu z Europy bardziej atrakcyjnego miejsca do lokowania inwestycji i podejmowania pracy, rozwijaniu wiedzy i innowacji dla wzrostu oraz tworzeniu większej liczby trwałych miejsc pracy².

Pomysłodawcy Strategii Lizbońskiej dostrzegli wykształcenie się nowego ładu ekonomicznego zdeterminowanego merytorycznie przez nośniki wiedzy, a instrumentalnie – przez technologie informacyjne i postawili na gospodarkę przyszłości – gospodarkę opartą na wiedzy (GOW), a właściwie „gospodarkę napędzaną wiedzą” dla podkreślenia traktowania wiedzy jako czynnika wytwórczego. W raporcie OECD i Banku Światowego z 2000 roku definiowana jest ona jako gospodarka, w której „...wiedza jest tworzona, przyswajana, przekazywana i wykorzystywana bardziej efektywnie przez przedsiębiorstwa, organizacje, osoby fizyczne i społeczności, sprzyjając szybkiemu rozwojowi gospodarki i społeczeństwa” [Kukliński 2005]. Za nośniki GOW uznano zatem edukację, naukę i B+R (Badania i Rozwój), gałęzie przemysłu tzw. wysokiej technologii, usługi wspomagania innowacyjnego biznesu i sektor usług społeczeństwa informacyjnego [Okoń-Horodyńska, Piech 2005: 99–100].

Nieco mniejszy nacisk położono w Strategii Lizbońskiej na konieczność tworzenia w Europie społeczeństwa wiedzy – „społeczeństwa, które identyfikuje, produkuje, transformuje, rozpowszechnia i wykorzystuje informacje, aby zbudować i zastosować wiedzę dla rozwoju ludzkości” [Zachorowska-Mazurkiewicz 2007: 4]. Jeśli mowa jest o tworzeniu nowego typu społeczeństwa, to jest nim częściej nowy system społeczeństwa – społeczeństwo informacyjne – kształtujący się w krajach o wysokim stopniu rozwoju technologicznego, gdzie zarządzanie informacją, jej jakość i szybkość przepływu są zasadniczymi czynnikami konkurencyjności w gospodarce.

¹ Przyjęto wówczas dokumenty: *Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek strategii lizbońskiej* oraz *Wspólne działania na rzecz wzrostu i zatrudnienia: Wspólnotowy program lizboński*.

² Dla realizacji przez państwa członkowskie postawionych w odnowionej Strategii Lizbońskiej celów Komisja Europejska przyjęła *Zintegrowany Pakiet Wytucznych dla Wzrostu i Zatrudnienia 2005-2008* oraz *Strategiczne Wytuczne Wspólnoty na lata 2007-2013*. W dziedzinie edukacji i kształcenia Unia Europejska realizuje program *Edukacja i Szkolenia 2010* oraz *Zintegrowany Program Działań na rzecz uczenia się przez całe życie*, natomiast w zakresie informatyzacji – *i2010 – Europejskie Społeczeństwo Informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia*.

W kontekście traktowania wiedzy jako podstawowego zasobu epoki postindustrialnej należałoby uzupełnić zatem dominujące w tekstach naukowych oraz dokumentach unijnych i polskich ekonomiczne ujęcie nowego typu społeczeństwa o socjologiczne rozumienie pojęcia społeczeństwo wiedzy. Podkreśla się w nim, iż „wiedza i powiązane z nią umiejętności stanowią podstawowy element społecznego kapitału jednostki oraz modernizacyjnych zasobów społeczeństwa” [Kochanowski 2006: 83]. Przyjęcie takiego podejścia pociąga za sobą konieczność uświadomienia sobie przez rządzących, że warunkiem sukcesu modernizacyjnego państwa (także tego związanego z procesem transformacji politycznej i gospodarczej oraz z procesem utrzymania korzystnych skutków transformacji w okresie posttransformacyjnym) jest inwestycja w wiedzę i w naukę jako główną instytucję zajmującą się wytwarzaniem i rozpowszechnianiem wiedzy. Niezbędne przy tym jest przekonanie jednostek, że sukces w konkurencyjnej gospodarce wolnorynkowej jest bardzo silnie uzależniony od inwestowania we własne wykształcenie. Dlatego być może kategoria pojęciowa społeczeństwa wiedzy znalazła swoje miejsce w innowacyjnym paradygmacie rozwoju Europy uosobianym przez Strategię Lizbońską w jej wymiarze społecznym dotyczącym modernizacji Europejskiego Modelu Społecznego. Literalnie rzecz ujmując chodzi o priorytet „Edukacja dla życia i pracy w społeczeństwie opartym na wiedzy” [Szomburg 2004].

W powszechnym użyciu są dwa pojęcia składające się na określenie „społeczeństwo wiedzy”, tj. „społeczeństwo informacyjne” i „gospodarka oparta na wiedzy” [Kleiber 2006]. W tym znaczeniu, zgodnie z podejściem instytucjonalnym do genezy społeczeństwa wiedzy [Kaczmarczuk 2008], Strategia Lizbońska w zamierzeniu jej twórców ma wymusić na krajach europejskich takie działania, które mają w praktyce prowadzić w kierunku społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy. Jak Polska radzi sobie z tym wyzwaniem?

POLITYKA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO W POLSCE

Uwarunkowania polityki rozwoju w Polsce

Przystąpienie Polski do UE i możliwość korzystania z funduszy UE zdeteminowała Polskę do zintensyfikowania działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego – uwzględnienia postulatów Strategii Lizbońskiej. W rezultacie poszczególne ekipy rządzących wygenerowały szereg dokumentów o charakterze strategicznym (często bez zachowania ciągłości pomiędzy nimi), które bardziej

odzwierciedlały życzenia kolejnych rządów niż plany uwzględniające strategię wdrożeniową i środki na jej realizację.

Z formalnego punktu widzenia o prowadzeniu polityki rozwoju przez państwo polskie świadczy Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju³, którą z uwagi na zastrzeżenia Komisji Europejskiej co do zgodności z prawem wspólnotowym w następnym roku znowelizowano. W zamyśle projektodawców ustawa miała stanowić pierwsze kompleksowe rozwiązanie dotyczące sposobu prowadzenia polityki rozwoju i odnoszące się do wszystkich podmiotów realizujących tę politykę oraz wszystkich źródeł jej finansowania. Politykę rozwoju w tym kontekście określono jako zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych przez władze publiczne w celu zapewnienia trwałego, zrównoważonego rozwoju kraju oraz spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej. Miała być ona realizowana przy pomocy programów operacyjnych, strategii rozwoju kraju, strategii sektorowych i planów wykonawczych.

Tymczasem z uwagi na konieczność bardziej efektywnego oraz terminowego wykorzystania środków unijnych wspierających rozwój kraju w kwietniu 2008 roku przygotowano projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z wdrażaniem funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego proponuje w nim zmiany dotyczące przede wszystkim przepisów ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z późniejszymi zmianami.

W nowej wersji ustawa ma zawierać doprecyzowanie definicji polityki rozwoju w kierunku kompleksowego określenia jej zakresu, przez silniejsze zaakcentowanie potrzeby zapewnienia spójności regionalnej i przestrzennej. Włączono do niej również cele nakierowane na podnoszenie konkurencyjności gospodarki oraz tworzenie nowych miejsc pracy, wynikających z odnowionej Strategii Lizbońskiej. Proponuje się także zastąpienie dotychczasowych strategii rozwoju – długookresową strategią rozwoju kraju oraz długookresową strategią rozwoju przestrzennego kraju (perspektywa co najmniej 15 lat), średniookresową strategią rozwoju kraju (perspektywa 3–15 lat) oraz strategiami rozwoju w danych obszarach wskazanych w średniookresowej strategii rozwoju kraju odnoszącymi się do rozwoju regionów, rozwoju przestrzennego, sektorów lub dziedzin i realizowanych przy pomocy programów (programów operacyjnych i programów rozwoju).

³ Dz. U. z 2006 r. Nr 227, Poz. 1658.

Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015 jako najważniejszy dokument strategiczny w ramach polityki rozwoju w Polsce

Polska wychodząc naprzeciw potrzebie wykreowania polityki rozwoju, odpowiadającej europejskim postulatom, opracowała w 2006 roku **Strategię Rozwoju Kraju 2007–2015 (SRK)**, która na ten moment stanowi podstawowy dokument strategiczny określający cele i priorytety w obszarze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski oraz warunki, które powinny ten rozwój zapewnić.

Ideą SRK jest by stanowiła wiodący dokument dla wszystkich dokumentów planistycznych, tj. niższego rzędu. Stawiałoby to priorytety krajowe w uprzywilejowanej pozycji wobec priorytetów wynikających z polityk unijnych. Podstawą do jej przygotowania były inne dokumenty strategiczne, tzn. te zarówno związane z europejską polityką spójności i Strategią Lizbońską, jak również strategie sektorowe rządu. Pojawia się w związku z tym pytanie, na ile Strategia będzie w przyszłości podstawą do opracowania nowych strategicznych dokumentów rządu, skoro obecnie stanowi przysłowiową „musztardę po obiedzie”? [Grosse 2006: 3–4].

Celem strategii jest wzrost aktywności i mobilności społeczno-zawodowej ludności, wysoki poziom wykształcenia i nieustanne podnoszenie kwalifikacji przez pracowników. Wśród sześciu priorytetów, które mają umożliwić Polsce szybki i trwały rozwój gospodarki opartej na wiedzy wskazuje się m.in. na:

- konieczność podniesienia poziomu technologicznego gospodarki przez większe nakłady na badania i rozwój oraz innowacje oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego (1. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki);
- rozwijanie infrastruktury teleinformatycznej kraju (2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej);
- podejmowanie działań na rzecz rozwoju uczenia się przez całe życie (3. Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości);
- poprawę infrastruktury teleinformatycznej oraz rozwijanie kapitału ludzkiego (4. Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa, 5. Rozwój obszarów wiejskich i 6. Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej).

Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007–2013 z pewnością zwiększa szanse na powodzenie niełatwej, ale możliwej ścieżki rozwoju, która w bliższej lub dalszej przyszłości powinna doprowadzić do realizacji założonych celów. Jednak zgodnie z analizą Instytutu Spraw Publicznych, nie powinna być ona „dokumentem pokazowym, ogólnie uzasadniającym działania władz publicznych, lecz wstępem dla działań operacyjnych” w sferze inwestycyjnej i regulacyjnej. Jej słabością

jest zatrzymywanie się na ogólnych deklaracjach, wielokrotne powtórzenia tych samych pomysłów, uzasadnianie kierunków działań a nie przedstawianie propozycji działań szczegółowych. Zbyt ogólna jest ona również w odniesieniu do kwestii finansowania, harmonogramu, wdrażania i monitorowania działań [Grosse 2006: 7].

Z analizy priorytetów SRK wynika jednoznacznie, że potrzeba kreowania w Polsce społeczeństwa wiedzy w praktyce została sprowadzona do wymiaru informatyczno-gospodarczego.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007–2013 jako dokument strategiczny w ramach polityki spójności w Polsce

Polska, wstępując do Unii Europejskiej (UE) w maju 2004 r., włączyła się w realizację jednej z ważniejszych wspólnotowych polityk – polityki spójności, mającej na celu promowanie harmonijnego rozwoju całego terytorium UE-25 poprzez działania prowadzące do zmniejszania dysproporcji w poziomach rozwoju jej regionów, a tym samym do wzmocnienia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej Wspólnoty.⁴ Na podstawie wytycznych UE określających główne cele polityki spójności oraz uwzględniając uwarunkowania społeczno-gospodarcze Polski przyjęto **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007–2013 (NSRO)** wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie (inaczej Narodową Strategię Spójności).

Dokument ten przedstawia analizę sytuacji społeczno-gospodarczej kraju i jej regionów, formułuje najważniejsze wyzwania dla kraju w perspektywie kolejnych lat oraz określa cele zmierzające do osiągnięcia spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej z krajami i regionami Wspólnoty. Określono w nim kierunki wsparcia ze środków finansowych dostępnych z budżetu UE w okresie 7 najbliższych lat w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności⁵.

⁴ W pierwszych latach członkostwa w Unii Europejskiej kompleksowym dokumentem określającym strategię społeczno-gospodarczą Polski był Narodowy Plan Rozwoju 2004–2006, dokument programowy stanowiący w poprzednich okresach programowania podstawę planowania poszczególnych dziedzin interwencji strukturalnych, jak i zintegrowanych wieloletnich programów operacyjnych o charakterze horyzontalnym i regionalnym. NPR zawierał wskazanie celów, działań oraz wielkości interwencji funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, ukierunkowanych na zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego pomiędzy krajem członkowskim, a Unią Europejską.

⁵ Polska w latach 2007–2013 będzie największym beneficjentem europejskiej polityki spójności.

Dodatkowo przedstawiono w nim opis programów operacyjnych, realizujących zakładane w NSRO cele:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ)
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG)
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL)
- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO)
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW)
- Program Operacyjny Pomoc Techniczna (PO PT)
- Programy Operacyjne Europejskiej Współpracy Terytorialnej (PO EWT).

W ramach konsultacji społecznych NSRO zwrócono uwagę, że programy operacyjne w zbyt małym stopniu uwzględniają podmioty ekonomii społecznej (np. spółdzielni socjalnych, partnerstw publiczno-społecznych), których dostęp do współuczestnictwa w działaniach na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego kraju jest bardzo ograniczony [SKES: 2006].

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka jako program na rzecz budowania gospodarki wiedzy w Polsce

Z analizy celów horyzontalnych NSRO wyłania się konkretny plan rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, który ukierunkowany jest na stworzenie w Polsce gospodarki opartej na wiedzy, o czym świadczą zwłaszcza założenia **Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka (PO IG)**.

PO IG opracowano na rzecz wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki przez wzmocnienie jej innowacyjności, zwłaszcza poprzez poprawę innowacyjności przedsiębiorstw. Innowacje traktowane są tu jako główny czynnik tworzenia nowych, lepszych miejsc pracy, w szczególności miejsc pracy opartych na wiedzy. PO IG przyczynia się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy w Polsce, o czym świadczy przypisanie ponad 90% alokacji finansowej na działania w obszarach: B+R, innowacje, technologie informacyjne i komunikacyjne.

W zasadzie wszystkie osie priorytetowe programu upatrują w gospodarce wiedzy największy potencjał wzrostu gospodarczego i zdolności eksportowych. Osie priorytetowe realizowane w ramach programu to:

- Oś priorytetowa 1. Badania i rozwój nowoczesnych technologii
- Oś priorytetowa 2. Infrastruktura sfery B+R
- Oś priorytetowa 3. Kapitał dla innowacji
- Oś priorytetowa 4. Inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia

- Oś priorytetowa 5. Dyfuzja innowacji
- Oś priorytetowa 6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym.

Jeszcze wyraźniej wyeksponowane są plany ukierunkowane na tworzenie gospodarki wiedzy w Polsce w opisywanych w programie celach szczegółowych. W ramach celów szczegółowych wymienia się w dokumencie:

1. Zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw
2. Wzrost konkurencyjności polskiej nauki
3. Zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym
4. Zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki w rynku międzynarodowym
5. Tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy
6. Wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce.

Prawie w każdym przypadku przytaczana jest kwestia budowy gospodarki opartej na wiedzy. Bezpośrednio dotyczą gospodarki cele: 1. Zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw, 5. Tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy i 6. Wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce czy 4. Zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki w rynku międzynarodowym. Pośrednio związane z gospodarką wiedzy, gdzie cel dotyczy rozwoju polskiej nauki, są cele: 2. Wzrost konkurencyjności polskiej nauki i 3. Zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym. W ramach celu 3. mówi się nawet o tzw. „trójkącie wiedzy”, na który składają się badania, kształcenie i innowacje. Innymi słowy, aby polska gospodarka stała się konkurencyjną i opartą na wiedzy, należy zwiększyć potencjał wiedzy poprzez badania naukowe, szerzyć ją poprzez kształcenie i wprowadzać do gospodarki poprzez innowacje.

Reasumując, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka ukierunkowany jest na budowę gospodarki opartej na wiedzy poprzez postawienie na innowacje, rozwój nauki oraz rozwój technologii informacyjnych i informatycznych, jednak w opinii Instytutu Wiedzy i Innowacji nie wynika on z żadnej strategii jej budowania w Polsce. I choć w PO IG zaznacza się, że rozwój nauki stanowi siłę napędową rozwoju gospodarczego kraju, to brak w nim powiązania z reformami strukturalnymi. Konieczne jest powiązanie Programu z reformami rządu w sferze innowacyjności oraz z innymi sferami: szkolnictwem wyższym, nauką, przedsiębiorczością [Piech, Pangsy-Kania 2006].

Program Operacyjny Kapitał Ludzki jako program na rzecz tworzenia społeczeństwa wiedzy w Polsce

Z perspektywy tworzenia społeczeństwa wiedzy w Polsce za bardziej znaczący uznać należy jednak **Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL)**. Koncentruje się on przede wszystkim na realizacji drugiego celu horyzontalnego NSRO tj. na poprawie jakości kapitału ludzkiego i zwiększeniu spójności społecznej. Z celu głównego, jakim jest „Wzrost poziomu zatrudnienia i spójności społecznej”, wynika pięć następujących celów szczegółowych Programu:

- Cel szczegółowy 1. Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i biernych zawodowo.
- Cel szczegółowy 2. Zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego.
- Cel szczegółowy 3. Poprawa zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw do zmian zachodzących w gospodarce.
- Cel szczegółowy 4. Upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy.
- Cel szczegółowy 5. Zwiększenie potencjału administracji publicznej w zakresie opracowywania prawa i polityk, świadczenia usług wysokiej jakości oraz wzmocnienie mechanizmów partnerstwa.
- Cel szczegółowy 6. Wzrost spójności terytorialnej.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki składa się z 10 Priorytetów, realizowanych równoległe na poziomie centralnym i regionalnym.

Priorytety realizowane centralnie to:

- Priorytet I Zatrudnienie i integracja społeczna.
- Priorytet II Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących
- Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty
- Priorytet IV Szkolnictwo wyższe i nauka
- Priorytet V Dobre rządzenie

Priorytety realizowane na szczeblu regionalnym to:

- Priorytet VI Rynek pracy otwarty dla wszystkich;
- Priorytet VII Promocja integracji społecznej
- Priorytet VIII Regionalne kadry gospodarki;
- Priorytet IX Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach;
- Priorytet X Pomoc techniczna (zapewnienie właściwego zarządzania, wdrażania oraz promocji Europejskiego Funduszu Społecznego).

Wśród działań wspierających rozwój zasobów ludzkich w kontekście podnoszenia konkurencyjności gospodarki uwzględniono budowę społeczeństwa opartego na wiedzy poprzez rozwój wykształcenia i kwalifikacji. O działaniach ukierunkowanych na podniesienie poziomu wykształcenia i kompetencji kapitału ludzkiego a skoncentrowanych wokół trzech strategicznych obszarów oddziaływania: zwiększenia dostępności edukacji, podniesienia jej jakości oraz bliższego powiązania oferty edukacyjnej z wymogami rynku pracy mówi się w celu 4. Cel będzie realizowany poprzez wsparcie skupione w ramach czterech Priorytetów. W Priorytecie III przewidziane jest wsparcie systemu i instytucji edukacyjnych, umożliwiające jego usprawnienie i modernizację w kierunku zwiększenia jakości świadczonych usług edukacyjnych oraz realizowane będą również ogólnopolskie programy ukierunkowane na wyrównywanie szans edukacyjnych i rozwój kompetencji kluczowych uczniów. Priorytet IV swoim zakresem obejmie wsparcie na rzecz podniesienia jakości kształcenia na poziomie szkolnictwa wyższego oraz ściślejszego powiązania szkolnictwa wyższego i nauki z potrzebami konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki. W ramach Priorytetu IX wsparcie będzie udzielane dla indywidualnych osób obejmując: upowszechnienie edukacji przed-szkolnej, regionalne programy stypendialne oraz działania upowszechniające model kształcenia przez całe życie. W powyższe działania wpisuje się także cel 1., gdyż jako kluczową kwestię wskazuje dostosowanie kwalifikacji ludności aktywnej zawodowo do potrzeb rynku pracy, a także promocję idei kształcenia ustawicznego, szczególnie wśród osób o niskich i zdezaktualizowanych kwalifikacjach zawodowych.

Z przeglądu dokumentów strategicznych państwa polskiego takich jak Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015 (SRK), Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO), a także Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG) oraz Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL) wynika, że właściwie dopiero w tym ostatnim dokumencie uwzględnia się w aktualnych planach rozwoju społeczno-gospodarczego kraju rozwój społeczeństwa wiedzy a nie tylko gospodarki opartej na wiedzy. Co więcej, analiza celów i priorytetów zawartych w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki pozwala na twierdzenie, że w przypadku udanej realizacji Program daje możliwości wykreowania społeczeństwa wiedzy w Polsce [Piech, Pangsy-Kania 2006: 2].

Polityka edukacyjna jako czynnik kreowania społeczeństwa wiedzy w Polsce

Jak zostało już podkreślone, gospodarka wiedzy jest zjawiskiem uwarunkowanym społecznie. „Wielkim demiurgiem GOW jest społeczeństwo dysponujące odpowiednimi zasobami, umiejętnościami oraz wolą długookresowego myślenia i działania” [Kukliński 2005]. Przyjmując, że gospodarka wiedzy nie obejdzie się bez społeczeństwa wiedzy, należy zaznaczyć, że musi być to społeczeństwo konkurencyjne, innowacyjne i uczestniczące w systemie permanentnej edukacji. Dostrzegł to w roku 2000 Komitet „Polska 2000 plus”, który traktował politykę edukacyjną jako jeden z ważniejszych obszarów, na których koncentrować się powinna Strategia Rozwoju Polski do roku 2020⁶.

Tymczasem w zakresie polityki edukacyjnej w Polsce najważniejszym obecnie dokumentem jest **Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013** opracowana w 2005 r. Strategia jest zestawem słusznych postulatów w dziedzinie edukacji w Polsce, które wpisują się w ramy Strategii Lizbońskiej oraz europejskiego programu prac *Edukacja i szkolenia 2010*⁷. Zakłada się w niej, że edukacja w Polsce jako integralny system kształcenia (umożliwianie zdobycia wiedzy i umiejętności) oraz wychowania (kształtowanie i promowanie postaw) będzie: ułatwiać każdemu realizację aspiracji oraz rozwój własny i wykorzystanie możliwości, przygotowywać do aktywnego i odpowiedzialnego uczestniczenia w życiu społecznym, kulturalnym i gospodarczym – w wymiarze lokalnym, narodowym i globalnym, skutecznie przeciwdziałać wykluczeniu i marginalizacji osób oraz grup społecznych, reagować na zmiany związane z rozwojem nauki, nowoczesnych technologii i globalizacją, szybko i elastycznie dostosowywać się do zmian zachodzących na rynku pracy [SRE 2005: 28].

Podstawowym minusem strategii jest brak budżetu, który zapewniłby środki niezbędne dla jej realizacji. Strategia nie określa sposobu, jak i formy uruchomienia instrumentów prawnych służących realizacji jej celów oraz czasu, w jakim mają być dokonywane zmiany w obowiązującym prawie, tak aby zadania strategii nie pozostały zapisami martwymi. Wszystko to sprawia, że realizacja celu

⁶ Obok polityki edukacyjnej Komitet wskazał politykę badań naukowych oraz politykę innowacyjną jako najważniejsze priorytety rozwoju Polski w latach 2005–2020. Niestety koncepcja Komitetu z roku 2000 nie znalazła klimatu zainteresowania w polskich elitach politycznych i w polskim społeczeństwie.

⁷ Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010 (Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010), KE, Luksemburg 2002 (tłumaczenie Ministerstwa Edukacji Narodowej)

głównego strategii, jakim jest podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa do 2013 r. (70% osób z wykształceniem co najmniej średnim w grupie wiekowej 25–45 lat), przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiej jakości kształcenia, stoi pod znakiem zapytania.

Minimalnie akcentowana jest w strategii kwestia kształcenia dla potrzeb społeczeństwa czy gospodarki opartych na wiedzy. W kontekście rozwoju szkolnictwa wyższego⁸ strategia uwzględnia Deklarację Bolońską, której celem jest stworzenie do 2010 r. Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego a tym samym stworzenie „Europy wiedzy” poprzez wzmocnienie jej wymiaru intelektualnego, kulturalnego, społecznego, naukowego i technologicznego. Podkreśla się w niej również znaczenie stałego podnoszenia poziomu kwalifikacji przez osoby dorosłe, co odpowiada unijnemu *Zintegrowanemu Programowi Działań na rzecz uczenia się przez całe życie*⁹. W tej kwestii edukacyjna polityka państwa sformułowana w Strategii rozwoju edukacji na lata 2007–2013 opiera się na ustaleniach tzw. Deklaracji Kopenhaskiej z 2002 r. dotyczącej wzmocnienia współpracy europejskiej w dziedzinie kształcenia zawodowego i szkoleń także poprzez stworzenie „Europy wiedzy” oraz zapewnienie powszechności dostępu do rynku pracy.

Odrębnym dokumentem w tej dziedzinie jest **Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do 2010** opracowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu i przyjęta przez Radę Ministrów w 2003 r. W dokumencie tym wyraźnie i jednoznacznie wskazuje się na ideę budowania społeczeństwa opartego na wiedzy i uzależnia jego tworzenie od nadania w Polsce odpowiedniej rangi powszechnie rekomendowanej koncepcji uczenia się przez całe życie. W związku z powyższym za cel strategiczny traktuje się wyznaczenie kierunków rozwoju kształcenia ustawicznego, co w przekonaniu projektodawców pozwoli w przyszłości na koordynowanie i monitorowanie zachodzących w Polsce zmian z punktu widzenia oczekiwań społecznych i możliwości realizacyjnych.

Polityka edukacyjna państwa polskiego zdaje się zmierzać, przynajmniej w sferze formułowania celów strategicznych, do budowania społeczeństwa wiedzy. Niemniej jednak w ciągu trzech lat od jej opracowania nie nastąpiła

⁸ Opracowano kilka temu także dokument bezpośrednio związany ze szkolnictwem wyższym – Strategię rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2010, jednak nie został on zaakceptowany.

⁹ *Program działań w zakresie uczenia się przez całe życie (Action Programme in the field of lifelong learning)*, Decyzja Nr 1710/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 listopada 2006 r.

w oświacie żadna znacząca zmiana, która by przybliżyła Polskę do realizacji głównych założeń Strategii Lizbońskiej dotyczących edukacji.

Polityka naukowa jako fundament społeczeństwa wiedzy w Polsce

W obecnie istniejących planach i programach rządowych autorzy wielokrotnie podkreślają konieczność odzwierciedlenia priorytetów UE w polskiej polityce naukowej. Do dokumentów o charakterze strategicznym dla rozwoju nauki w Polsce należą niewątpliwie opracowane w 2004 roku **Założenia polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa do 2020 r.** oraz jego uszczegółowienie **Proponowane kierunki rozwoju nauki i technologii w Polsce do 2020 r.** Ważne z punktu widzenia postulatu budowania gospodarki opartej na wiedzy i kreowania społeczeństwa wiedzy w Polsce są wskazywane w „Założeniach...” kierunki i cele rozwoju nauki. Wspomina się tu ogólnie o konieczności selektywnego wspierania nauki, przede wszystkim badań naukowych i dziedzin, w których Polska jest w stanie konkurować na arenie międzynarodowej oraz kierunków, które przyczynią się do wzrostu konkurencyjności polskiej gospodarki. Dlatego w drugim z wymienionych dokumentów szczegółowo wskazuje się proponowane kierunki rozwoju nauki i technologii do 2020 r.

Pomocny w ukierunkowaniu rozwoju badań i technologii w perspektywie średnio i długookresowej oraz racjonalizacji nakładów ze środków publicznych ma być **Narodowy Program Foresight „Polska 2020”**, w ramach którego ustalono trzy pola badawcze: zrównoważony rozwój Polski, technologie informacyjne i telekomunikacyjne, bezpieczeństwo. Celem rozwoju nauki jest także racjonalizacja organizacyjnego i ludzkiego potencjału naukowego poprzez zmiany organizacyjne i strukturalne w Polskiej Akademii Nauk, uczelniach wyższych i jednostkach badawczo-rozwojowych oraz większa mobilność naukowców. Z punktu widzenia kształtowania społeczeństwa wiedzy w „Założeniach...” mowa jest o roli nauki we wspomaganiu rozwoju cywilizacyjnego i kulturowego społeczeństwa, m.in. poprzez informowanie społeczeństwa o znaczeniu nauki, popularyzację jej osiągnięć i promocję.

W przywoływanym już dokumencie „Założenia polityki naukowej...” podkreślona została natomiast kwestia budowania przez UE Europejskiego Obszaru Badawczego (ERA), który ma integrować działalność badawczo-rozwojową na obszarze UE poprzez realizację wspólnych programów naukowych oraz większą mobilność kadry naukowej. Wskazano przy tym ogromne znaczenie uczestnictwa polskich naukowców w Programach Ramowych (6PR i 7PR). O tym, że rząd polski docenia szansę wynikającą z możliwości ubiegania się o bezzwrotne wspar-

cie finansowe z budżetu UE dla polskiej nauki, świadczy dokument opracowany w 2005 roku przez ówczesne Ministerstwo Nauki i Informatyzacji: **Polityka MNIi w odniesieniu do udziału polskich zespołów naukowych w programach ramowych UE**. Podkreślono w nim konieczność maksymalizowania udziału polskich jednostek w PR UE rozumiane jako zwiększanie współczynnika sukcesu oraz zwiększanie liczby składanych wniosków.

Dokumentem korespondującym z założeniami polityki naukowej jest **Strategia zwiększania nakładów na działalność B+R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej z 2004 r.**, którą wykorzystano do opracowania w 2006 r. **Wstępnych założeń do zmiany systemu badań naukowych i prac rozwojowych**. Reforma systemu B+R zmierzać ma do koncentracji funduszy przeznaczonych na naukę w najważniejszych zadaniach wynikających z polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa, koncentracji finansowania na najlepszych jednostkach naukowych, efektywnego sterowania procesem badań o strategicznym znaczeniu dla państwa i polskiej gospodarki oraz utworzeniu Narodowego Centrum Badań Naukowych i Prac Rozwojowych (NCBiR)¹⁰.

Uwzględniając konieczność informatyzacji nauki w 2005 roku Ministerstwo Edukacji i Nauki ustanowiło **Program rozwoju i utrzymania infrastruktury informacyjnej i informatycznej nauki oraz jej zasobów w postaci cyfrowej na lata 2006–2009**. Program ten miał zapewnić środowisku naukowemu w Polsce stały, niezawodny i bezpieczny dostęp do infrastruktury informacyjnej i informatycznej oraz jej zasobów w postaci cyfrowej a także rozwój tej infrastruktury. W połowie roku 2007 pojawił się kolejny dokument **Program rozwoju infrastruktury informatycznej nauki na lata 2007–2013**, w którym całkiem pominięto poprzedni program rządowy.

Najnowszym dokumentem, który przekazano do uzgodnień międzyresortowych i konsultacji społecznych jest opracowana w czerwcu 2007 roku **Strategia Rozwoju Nauki do 2015 roku** (nowa jej wersja pojawiła się w kwietniu 2008 roku a obecnie wprowadzane są kolejne poprawki). Wskazując główne cele i kierunki rozwoju polskiej nauki do roku 2015, a także instrumenty realizacji, które będą odpowiadać zmianom zachodzącym w jej otoczeniu prawnym, ekonomicznym i organizacyjnym, strategia uwzględnia postanowienia Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015, a tym samym nawiązuje do odnowionej Strategii Lizbońskiej. Jako cele strategiczne nauki w Polsce wskazuje się:

¹⁰ Narodowe Centrum Badań i Rozwoju powołane zostało 1 lipca 2007 roku na mocy ustawy z dnia 15 czerwca 2007 r. o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju (Dz.U. z 2007 r., Nr 115, poz. 789).

- podniesienie poziomu i efektywności nauki w Polsce oraz zwiększenie jej wkładu w naukę światową,
- pełniejsze wykorzystanie potencjału nauki dla edukacji narodowej, kultury i podniesienia poziomu cywilizacyjnego kraju,
- stymulowanie wzrostu innowacyjności polskiej gospodarki,
- ściślejsze zespolenie z Europejskim Obszarem Badawczym.

W strategii zawarty jest szereg instrumentów legislacyjnych i organizacyjnych takich jak: rozwój i wzrost efektywności kadr naukowych, zmiany w systemie organizacji badań naukowych i prac rozwojowych (zmiany w systemie finansowania nauki ze środków publicznych oraz zmiany w systemie organizacji i zarządzania badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi), wzrost finansowania badań naukowych i prac rozwojowych, priorytety tematyczne w rozwoju nauki i technologii w Polsce do 2015 roku, współpraca międzynarodowa oraz rozwój infrastruktury.

Mimo szczytnych celów strategii oraz właściwie dokonanej diagnozy stanu nauki i techniki w Polsce (niestety potwierdzającej mizериę polskiej nauki) – elementów strategii docenianych w środowisku naukowym – perspektywa rozwoju nauki zarysowana w tym dokumencie krytykowana jest przez przedstawicieli nauki. Strategia ta charakteryzuje się nadmierną ogólnikowością i niedostatecznym wskazaniem mechanizmów, które muszą być stworzone, aby skutecznie stymulować przyspieszenie postępu naukowo-badawczego, innowacyjności polskiej gospodarki i całego kraju. Dodatkowym utrudnieniem dla realizacji strategii jest fakt, iż powinna ona poprzedzać projekt reform (reformy to przecież jeden ze sposobów realizacji strategii), a tymczasem resort nauki ogłosił projekt założeń reformy systemu nauki i reformy systemu szkolnictwa wyższego równoległe z projektem strategii.

Inicjatywy polskiego rządu dowodzą, że w zakresie polityki naukowej, przynajmniej na poziomie planowania strategicznego, podejmuje on wysiłek sprostowania wyzwaniom Strategii Lizbońskiej. Autorzy strategii traktują naukę jako jeden z filarów gospodarki wiedzy i właśnie nauce powierzają tworzenie społeczeństwa wiedzy przygotowanego do życia w świecie coraz bardziej nasyconym technologiami informacyjnym. Istnieją więc szanse na polepszenie koniunktury nauki w Polsce, wymaga to jednak podjęcia działań na rzecz ściślejszego powiązania nauki i gospodarki. Zgodnie z wnioskami raportu rządowego pt. "Bariery współpracy przedsiębiorców i ośrodków naukowych" niezbędne do tego jest zwiększenie aktywności rodzimego środowiska naukowego oraz propagowanie nauki w wśród przedsiębiorców (i w całym społeczeństwie – uwaga autorki).

Informatyzacja jako siła napędowa społeczeństwa i gospodarki wiedzy w Polsce

Warunkiem włączenia się Polski w proces przemian gospodarczych i społecznych zachodzących w Unii Europejskiej zmierzającej ku formowaniu cywilizacji informacyjnej, w której wiedza i informacja będą znaczącymi zasobami gospodarczymi, jest rozwój społeczeństwa informacyjnego. Aby jednak społeczeństwo można było uznać za informacyjne, konieczna jest rozbudowana nowoczesna sieć telekomunikacyjna, która swoim zasięgiem obejmowałaby wszystkich obywateli oraz rozbudowane zasoby informacyjne dostępne publicznie, a także kształcenie społeczeństwa w kierunku dalszego rozwoju umożliwiającego pełne wykorzystywanie możliwości, jakie dają środki masowej komunikacji i informacji. Niezbędna dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce jest zatem informatyzacja kraju.

W dziedzinie informatyzacji za znaczący, bo uwzględniający perspektywę długoterminową, należy uznać dokument opracowany przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji¹¹ w 2004 r. zatytułowany **Proponowane kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce do 2020 r.** Autorzy tego dokumentu zdają się traktować w sposób tożsamy społeczeństwo informacyjne i społeczeństwo wiedzy. Świadczy o tym fakt, iż ze względu na znaczenie innowacyjności w tworzeniu gospodarki opartej na wiedzy w ramach kluczowych priorytetów informatyzacji kraju wyróżnione zostały obszary edukacji i nauki, a ze względu na wagę społeczną – zagadnienia elektronicznej administracji, e-zdrowia, kształcenia na odległość oraz kwestie wyrównywania szans w dostępie do usług społeczeństwa informacyjnego.

Kolejnymi posunięciami w zakresie budowania społeczeństwa informacyjnego w Polsce było opracowanie w 2005 roku dokumentu o nazwie **Strategia kierunkowa informatyzacji Polski do roku 2013 oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do roku 2020**, bezpośrednio nawiązującego do Komunikatu Komisji Europejskiej *i2010 – Europejskie Społeczeństwo Informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia*. Kierując się zaleceniami UE polski rząd jako priorytetowe uznał zapewnienie wszystkim obywatelom i przedsiębiorcom infrastruktury dostępu do usług drogą elektroniczną, rozwój szerokiej i wartościowej oferty usług dostępnych w Internecie i cyfrowych mediach audiowizualnych, rozwój zasobów cyfrowych oraz powszechną edukację na rzecz społeczeństwa informacyjnego.

¹¹ MNiI zostało rozwiązane 31 października 2005 r. a sprawy informatyzacji przeniesiono do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W 2007 roku opracowano nowy dokument jakim jest **Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2007–2013**, jednak nie został on do tej pory przyjęty przez gremium rządowe. Rada Ministrów ustanowiła natomiast w 2007 roku **Plan Informatyzacji Państwa na lata 2007–2010**, który, jak informuje MSWiA, jest pierwszym dokumentem planistycznym w historii informatyzacji polskiej administracji publicznej, który w sposób systematyczny opisuje konkretne zadania do wykonania przez organa administracji publicznej w zakresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego i informatyzacji administracji publicznej w Polsce.

Zdaniem ekspertów przyjęte przez rząd polski dokumenty strategiczne w zakresie informatyzacji kraju tylko pozornie dowodzą, iż Polskie władze w ramach polityki rozwoju kraju stawiają na rozwój infrastruktury informatycznej, ponieważ doskonale rozumieją, że współczesny świat wkracza w gospodarkę opartą na wiedzy. Tymczasem to właśnie niskie poparcie polityczne, którego przyczyną tkwią w małej świadomości korzyści wynikających z rozwoju społeczeństwa wiedzy wśród decydentów oraz brak długofalowej wizji, że jest on podstawą długoterminowego rozwoju społecznego i gospodarczego, przyspieszenia zmian cywilizacyjnych i dogonienia krajów wysoko rozwiniętych, są wskazywane jako przyczyny zbyt powolnego i nieskutecznego wdrażania informatyzacji w Polsce [Piątkowski 2006].

SPÓŁCZEŃSTWO WIEDZY W DEBACIE PUBLICZNEJ W POLSCE

W przekonaniu Prof. Michała Kleibera¹², osoby wypełniającej szereg funkcji publicznych w obszarze nauki a zarazem popularyzatora nauki i społeczeństwa wiedzy w Polsce, problematyka procesów rozwojowych w krajach sukcesu gospodarczego jest w Polsce słabo rozpoznana i w niewielkim stopniu akcentowana publicznie. W przeciwieństwie do innych krajów, w polskich mediach nie toczy się żadna dyskusja na temat przyszłości Polski za 5, 10 czy 15 lat. Dziennikarze zbyt rzadko pytają o politykę rozwojową, ale milczą też na ten temat obywatele, jedni i drudzy – unikając pojęć takich jak gospodarka oparta na wiedzy czy społeczeństwo informacyjne, społeczeństwo wiedzy [Kleiber 2006].

¹² Prof. Michał Kleiber jest aktualnym Prezesem Polskiej Akademii Nauk i Doradcą Społecznym Prezydenta RP ds. kontaktów z nauką, członkiem Rady Programowej Polskiej Strategii Lizbońskiej a także byłym Ministrem Nauki i Informatyzacji (w latach 2001–2005).

Jednym z nielicznych przykładów debaty publicznej związanej z przyszłością Polski są działania Polskiego Forum Strategii Lizbońskiej¹³ propagujące budowę gospodarki opartej na wiedzy w Polsce (poprzez zorganizowanie e-debaty, konferencji prasowych, publikację artykułów).

Społeczeństwo wiedzy było natomiast przedmiotem debaty zorganizowanej w marcu 2004 r. w Ministerstwie Nauki i Informatyzacji zatytułowanej „**Społeczeństwo wiedzy – w Polsce?**”¹⁴. Wzięli w niej udział: ówczesny Minister Nauki i Informatyzacji, Michał Kleiber, oraz przedstawiciele środowisk naukowych (zabrakło wśród nich jednak socjologa). Wnioski z tej dyskusji, jak również z wywiadu z Michałem Kleiberem na portalu internetowym www.prezydent.pl, są zarówno optymistyczne jak i pesymistyczne. Dyskutanci zgodzili się co do tego, że istnieje wzajemny związek między rozwojem społeczeństwa opartego na wiedzy a gospodarką opartą na wiedzy, są to bowiem czynniki współwarunkujące się wzajemnie. Nie zbudujemy jednak społeczeństwa i gospodarki wiedzy bez przewyższenia zapaści polskiej myśli strategicznej. Wielkim problemem Polski jest wybranie strategii najwłaściwszej w danych warunkach. Według prognozy Komitetu Polska 2000 Plus przy PAN bez uzgodnionego i poważnego modelu postępu, na którym można by oprzeć politykę prorozwojową odstawanie Polski od rozwiniętych krajów europejskich będzie się nadal zwiększać. W wariantcie pesymistycznym Polska skazuje się tym samym na rolę outsidera w Unii i traci szansę przeniesienia się w trakcie jednego pokolenia z obrzeży cywilizacyjnych Europy do jej centrum. Wariant optymistyczny zakłada jednak, że kolejne pokolenie Polaków ma teoretycznie szansę żyć w jednym z najbogatszych krajów UE (świadczy o tym przykład Finlandii i jej prorozwojowej polityki). Siłą Polski jest przedsiębiorczość, elastyczność, zdolność do dostosowywania się, zdolność do szybkiego nauczania się nowego w warunkach bodźców rynkowych. Polska musi tylko prawidłowo zidentyfikować rzeczywiste nośniki rozwoju kraju i umieć dopasować do nich całą politykę państwa. Strategia rozwojowa nie opiera się wyłącznie na pieniądzu, gospodarki wiedzy nie można sobie bowiem zafundować, ale trzeba ją sobie stworzyć. Podobnie jak społeczeństwo wiedzy, a więc społeczeństwo tworzące gospodarkę opartą na wiedzy i wykorzystujące do tego nowoczesne techniki informatyczne.

¹³ Forum zostało zainicjowane w 2003 r. przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową przy współpracy Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej jako wieloletni projekt oparty na idei partnerstwa publiczno-prywatnego, który chce łączyć różne organizacje pozarządowe, administrację, biznes i kręgi naukowe w ramach otwartej debaty publicznej na rzecz lepszej polityki Polski i Unii Europejskiej (www.pfsl.pl)

¹⁴ www.nauka.gov.pl/mein/_gALLERY/14/85/1485.pdf

Jakie są obecnie szanse na stworzenie w Polsce społeczeństwa wiedzy, czyli takiego, które świadomie uznaje wiedzę za kluczowy czynnik rozwoju społecznego i wzrostu gospodarczego? Zdaniem Prof. M. Kleibera „nie mamy zbyt wielu zachęcających przesłanek do głębokiej wiary”, że społeczeństwo wiedzy ma szanse zaistnieć w Polsce za naszego życia [Kleiber 2006]. Niestety jedną z nich jest brak przekonującego modelu modernizacji państwa. „Nie nadażamy za przemianami, którym podlega dzisiejszy świat – dynamika tego procesu odkrywa z całą bezwzględnością nasze zupełne nieprzygotowanie do podejmowania wyzwań – właśnie teraz decydujących o tym, jaki będzie nasz polski los za 10 i 20 lat.” [Kleiber 2008].

ZAKOŃCZENIE

Niewątpliwie państwo polskie wpisuje się swoją polityką rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w ogólnoeuropejskie trendy, a poprzez wypracowywanie kolejnych strategii, programów i planów zdaje się udowadniać, że kraj nasz zmierza do wykreowania w Polsce gospodarki i społeczeństwa opartych na wiedzy. Pytanie tylko: na ile propagowanie budowania w Polsce gospodarki opartej na wiedzy jest aktem politycznym, na ile zaś przejawem prawdziwie strategicznego myślenia?

W strategii prowadzącej do dynamicznego rozwoju formułowana być powinna mniej lub bardziej dalekosiężna wizja Polski, wskazywane priorytety polityki gospodarczej i społecznej na konkretnym etapie rozwoju, podejmowana trudna sztuka koordynacji nieskończonej ilości różnorodnych działań i procesów pod szyldem celu strategicznego oraz ujawniona umiejętność znajdowania twórczych kompromisów i uzyskiwania poparcia społecznego [Kołodko 2001]. Problemem kolejnych rządów jest tymczasem zachowanie ciągłości pomiędzy niektórymi z następujących po sobie programów i planów strategicznych, co świadczy o braku zrozumienia przez polityków prostego faktu, że tylko strategia pokoleniowa pozwala zmniejszać dystans rozwojowy do krajów najwyżej rozwiniętych. Nieustannym zmianom na drodze planowania strategicznego, niekiedy słusznym, gdyż niwelującym błędy poprzednich rozwiązań, towarzyszy brak jednoznacznie formułowanych wyjaśnień dotyczących zmian w polityce rozwoju kraju, dostępnych zarówno fizycznie jak i intelektualnie przeciętnemu obywatelowi. A przecież bez wyraźnego poparcia społecznego jakkolwiek plan rządowy ma małe szanse na skuteczną realizację. Z kolei brak zainteresowania mediów i obywateli dyskusją na temat przyszłości Polski, polityki rozwojowej

i konieczności budowania społeczeństwa wiedzy w Polsce nie przyczynia się do poparcia społecznego dla wizji rozwoju przyjętej przez władze państwa.

O tym, jaką wagę, w praktyce, Polska przywiązuje do budowy nowoczesnej gospodarki, jakie jest jej zaangażowanie w osiągnięcie wysokiego poziomu rozwoju i jakie znaczenie w polityce państwa mają inwestycje w budowę potencjału wiedzy społeczeństwa, świadczyć może syntetyczny wskaźnik *Summary Innovation Index* (SII). Zawarta jest w nim ważona suma wielu innych wskaźników, w tym m.in. liczba absolwentów szkół wyższych, wydatki budżetowe i firmowe na badania i innowacje, infrastruktura informatyczna itp. W badaniach z 2007 roku Polska z wynikiem 0,24 sytuowała się znacznie poniżej średniej unijnej (dla UE-27 wskaźnik SII wynosił 0,45), co plasuje nasz kraj dopiero w grupie krajów doganiających, tzw. *catching-up countries* [Grodzka, Zygierewicz 2008].

W opinii ekspertów jesteśmy w stanie zbliżyć się do średnich wyników SII UE-27, a tym samym stworzyć w Polsce społeczeństwo wiedzy – niestety dopiero za około 20 lat [Grodzka, Zygierewicz 2008].

Wykorzystane publikacje

Bariery współpracy przedsiębiorców i ośrodków naukowych, raport MNiSW, Warszawa 2006, http://www.nauka.gov.pl/mn/_gAllery/24/08/24087/20070213_raport_bariery_wspolpracy.pdf

Buchner-Jeziorska A. [2007], *Polska droga do społeczeństwa wiedzy*, [w:] Siwik A., *Od społeczeństwa industrialnego do społeczeństwa informacyjnego*, Kraków: Uczelniane Wydawnictwa Nauko-Dydaktyczne

Czachorowska-Mazurkiewicz A. [2007], *Społeczeństwo wiedzy. Instytucjonalna analiza czynników promujących nowy model społeczny*, [w:] Piech K. Skrzypek E. (red.), *Wiedza w gospodarce, społeczeństwie i przedsiębiorstwach: pomiary, charakterystyka, zarządzanie*, Warszawa: Instytut Wiedzy i Innowacji

Grodzka D., Zygierewicz A. [2008], *Innowacyjność polskiej gospodarki*, Biuro Analiz Sejmowych, [http://parl.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/768E7B17906BB610C12574190041F765/\\$file/infos_030.pdf](http://parl.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/768E7B17906BB610C12574190041F765/$file/infos_030.pdf)

Grosse T. G. [2006], *Uwagi na temat Strategii rozwoju Kraju na lata 2007–2015*, Analizy i Opinie nr 63, 06/2006, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa (www.isp.org.pl)

Kaczmarszuk K. [2008], *Społeczeństwo wiedzy – systematyzacja koncepcji w polskiej literaturze przedmiotu*, materiały zebrane w ramach międzynarodowego projektu NESOR (New Social Risks in the European Knowledge Society and Higher Education).

Kleiber M. [2008], *Społeczeństwo wiedzy*, artykuł w dziale Wiadomości w wydaniu on-line Rzeczypospolitej, <http://www.rp.pl/arttykul/148287.html>

Kochanowski J. [2006], *Ponowoczesne społeczeństwo wiedzy – kilka uwag porządkujących*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, Nr1/27/2006

Kołodko G., [2001], *W poszukiwaniu strategii rozwoju polskiej gospodarki*, Referat przedstawiony na konferencji pt. „Propozycje dla Polski” Warszawska Szkoła Zarządzania – Szkoła Wyższa, 21 czerwca 2001 r., http://www.tiger.edu.pl/kolodko/kolodko/referaty/pl/WSzZarządzania_21_06_01.pdf

Kukliński A. [2005], *Gospodarka oparta na wiedzy (G.O.W.) jako nowy paradygmat trwałego rozwoju*, tekst zamieszczony na stronie Instytutu Wiedzy i Innowacji, www.instytut.info/pliki/seminarium/Kuklinski.pdf

Michał Kleiber o społeczeństwie opartym na wiedzy, tekst wywiadu przeprowadzonego w listopadzie 2006 roku dostępny na stronie www.prezydent.pl

Okoń-Horodyńska E., Piech K. [2005], *Strategia Lizbońska a możliwości budowania gospodarki opartej na wiedzy w Polsce – wnioski i rekomendacje*, Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego

Piątkowski M. [2006], *Polska – Kulejąc w kierunku społeczeństwa informacyjnego*, e-mentor 4/2006, http://www.e-mentor.edu.pl/artukul_v2.php?numer=16&id=324

Piech K., Pangsy-Kania S. [2006], *Opinia na temat wstępnej wersji Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka 2007–2013 z 25 maja 2006 r.* „Opinie i Rekomendacje”, nr (1), <http://www.instytut.info/pliki/Opinia-1.pdf>

Piech K., Pangsy-Kania S. [2006], *Opinia na temat wstępnej wersji Programu Operacyjnego Kapitał ludzki z 31 maja 2006 r. W kierunku kreowania społeczeństwa wiedzy w Polsce*, „Opinie i Rekomendacje”, nr (2), <http://www.instytut.info/pliki/Opinia-2.pdf>

Podstawowe postulaty Stałej Konferencji Ekonomii Społecznej dotyczące miejsca ekonomii społecznej w programach operacyjnych na lata 2007–2013, SKES, Warszawa 2006 (<http://nsro.ngo.pl>)

Spółczeństwo wiedzy – w Polsce?, Debata Ministra Nauki i Informatyzacji, 29 marca 2004 r., www.nauka.gov.pl/mein/_gAllery/14/85/1485.pdf

Szomburg J. [2004], *Strategia Lizbońska: przyczyny – cele – skuteczność – polskie priorytety*, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, <http://www.pfsl.pl/news.php?id=140>

Woźniak P. [2006], *Priorytety Strategii Lizbońskiej w Polsce*, [w:] *Polska i unia wobec wyzwań globalizacji*, Biała Księga PFSL 2006, <http://www.pfsl.pl/news.php?id=328>

Przywoływane w tekście dokumenty unijne

Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010 (Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010), KE, Luksemburg 2002 (tłumaczenie Ministerstwa Edukacji Narodowej).

i2010-Europejskie społeczeństwo informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia (i2010 – A European Information Society for growth and employment), Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, Bruksela, 1.6.2005, COM(2005) 229 końcowy.

Polityka spójności wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie: Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007–2013 (Sww) (Cohesion Policy in support of Growth and Jobs – Community Strategic Guidelines 2007–2013), KE Bruksela 5.07.2005, COM(2005)0299.

Program działań w zakresie uczenia się przez całe życie (Action Programme in the field of lifelong learning), Decyzja Nr 1710/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 listopada 2006 r.

Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek strategii lizbońskiej, (Working together for growth and jobs A new start for the Lisbon Strategy), Komunikat na wiosenny szczyt Rady Europejskiej, Bruksela 2.02.2005, COM(2005)24 końcowy, {SEC(2005) 192}, {SEC(2005) 193}.

Wspólne działania na rzecz wzrostu i zatrudnienia: Wspólnotowy program lizboński, (Common Actions for Growth and Employment: The Community Lisbon Programme), Komunikat

Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego, Bruksela 20.07.2005, COM(2005) 330 końcowy {SEC(2005) 981}.

Zintegrowany Pakiet Wytycznych dla Wzrostu i Zatrudnienia 2005–2008 (ZPW) (Integrated Guidelines on Growth and Jobs 2005–2008), KE, Bruksela 12.04.2005, COM(2005) 141 końcowy2005/0057 (CNS).

Przywoływane w tekście dokumenty krajowe

Komitet Prognoz – Polska 2000 Plus – Strategia Rozwoju Polski do roku 2020 – Synteza. Warszawa 2000.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie (Narodowa Strategia Spójności), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007

Plan Informatyzacji Państwa na lata 2007–2010, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2007.

Polityka MNiI w odniesieniu do udziału polskich zespołów naukowych w programach ramowych UE, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2005

Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007–2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.

Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

Program rozwoju i utrzymania infrastruktury informacyjnej i informatycznej nauki oraz jej zasobów w postaci cyfrowej na lata 2006–2009, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Warszawa 2005

Program rozwoju infrastruktury informatycznej nauki na lata 2007–2013, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2007.

Proponowane kierunki rozwoju nauki i technologii w Polsce do 2020 roku, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2004.

Przedsięwzięcie dotyczące realizacji Narodowego Programu Foresight „Polska 2020”, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2006.

Rozporządzenie Rady ministrów z dnia 28 marca 2007 r. w sprawie Planu Informatyzacji Państwa na lata 2007–2010, Dz. U. Nr 61, Poz. 415.

Strategia kierunkowa informatyzacji Polski do roku 2013 oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do roku 2020, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2005.

Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007–2013, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2005.

Strategia Rozwoju Kraju 2007–2015, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.

Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do 2010, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2003.

Strategia Rozwoju Nauki do 2015 roku, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2007, 2008 (dokument w trakcie konsultacji społecznych).

Strategia rozwoju społeczeństwa informacyjnego na lata 2007–2013, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007 (dokument w trakcie konsultacji społecznych)

Strategia zwiększania nakładów na działalność B+R w celu osiągnięcia założeń Strategii Lizbońskiej, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji i Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2004.

Strategia informatyzacji Rzeczypospolitej Polskiej – e-Polska na lata 2004–2006, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2003.

Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Dz. U. Nr 227, Poz. 1658.

Ustawa z dnia 29 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz ustawy o finansach publicznych (Dz. U. 2007 nr 140 poz. 984).

Wstępne założenia do zmiany systemu badań naukowych i prac rozwojowych, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Warszawa 2006.

Założenia polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa do 2020 r., Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2004.

Agnieszka Dziedziczak-Foltyń
University of Łódź

TOWARDS THE KNOWLEDGE-BASED SOCIETY – THE GOALS OF THE SOCIAL AND ECONOMIC POLICY DEVELOPMENT IN POLAND

(Summary)

Civilization challenges which modern societies must face generate changes and stimulate actions towards building societies and economies based on knowledge. The European Union, aware of the necessity of economic and social modernization, marked a certain direction of development for the Member States, included in the Lisbon Strategy. With its social and economic policies, Poland subscribes to the general European trends. Moreover, by developing further strategies, programs and plans, Poland seems to prove that the country is indeed heading towards the creation of the knowledge-based society and economy. However, in comparison with other EU members, most of the indices of the development progress adopted in the Lisbon Strategy are at a low or very low level in Poland. To a large extent, such a situation results from inadequate or even non-existent awareness among politicians and decision-makers as to the following issues: (I) a long-term strategy is needed to reduce the distance to the most developed EU members, and (II) investment in knowledge and human capital is an essential development factor in the modern world.

Keywords: knowledge society (knowledge-based society), knowledge-based economy, social and economic development, Lisbon Strategy, education policy research and development policy, computerisation.